

1864

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

VÄSTERGÖTLAND

Korsberga

Möller, Johan, 1928

Svar på ULMA:s frågelista 27 Jordens
bearbetning

35 bl.4:o

(Häri även 3 bl.fol. teckn. från den
maskinskr.frågelistan.)

P.M. ang. excerperingen, se Landtmanson acc. 15950!

Exc. OSD

1864

Jordens bearbetning
I. i Landsmålsarkivets frågelista.

Korsberga 1928 J. Möller.

1 Drögare och ansprann.

Benämningar på den som kör: körare, kördräng,
körpojke, förkörare = (den som körde först i laget) åksa-
körare eller åksadräng, hästadräng. Omkring 1900 de
oxarna började alltmera gå ur bruk och hästarna
tilltog, började drängarna anta det såsom vanhed-
rande att köra oxar. På vid tillfällighet av drängar
framhålla ofta dessa det villkorat, att de ej körde
några sådana, och många egendomsegare beklagade
sig över att han ej kunde hålla oxar när
det ej gick att få körare till dem. Namn på dra-
gare: ök, draarm-a, draökon, åksökon, hästökon.
Drakökon var benämningen på en ordstrot.

Landsm. Ups. 1864

J. Möller. 1928. KORSBERGA

VGL. Fagl. 27

2/ jordens bearbetning.

som användes för sättning av potatis ävensom att
draa prä = kupa dem med, medelst människokraft. För
sådan användes även dräbulten en mindre väkt för
lättare jord. Höra acc och häst eller acc och ko till-
samma: Höra bränna, bränön. En dragare: ebett,
ebesön. Vä: i gar, tväbett, tväbesön. Spänna för:
sätta för, spänna förs. I från: ta ifrå, kapa ifrå. Vän-
stra sidan av dragaren: tesia, stesia, hitesia. Högra:
präsia. Dragaren till vänster: tiäksen eller hästen,
hitäksen, tearn, dän tearste, dän sthos. Höger: präsk-
son (hästen) präarn, dän präd, dän präarste. Höra tan-
dem: Höra i spann, spanhöra.

Skommandeord till dragare: hä lä, hi äpp,
knalla prä, gå prä, gå annar. Smaktning med löjparna.
Präsmning med tungspetsen mot tänderna och frambrin-
gande av ett skojt² s: huds. Hör att höjla oar: tesja.
Hästar: gros. Att få dragare att gå tillbaka. Röjpa

gårdens bearbetning.

ättra, back, baka, baksa. Till dröjare som ej följde
färan: gå fära. Till vänster åt oar: hijst eller höjt.
Höger: gro, prä. Vid körning av oar var det gån-
ska vanligt att namnen på dessa framstöjjades. Förekom-
mande oarnamn voro: Spötter, Grille, Järmon eller
Jelmön, Loan, Bält. Detta sistnämnda namn, om
oaren var bältottor, d. v. s. om de röda och vita fläckarna
voro regelbundna och jämteigena likastora på huden.
Larkon och stjortta var namnet på ett par vita oar.
Det fanns bönder som hade stäende namn på sina oar,
vilka vid alla ombyten tilldelades dessa, såsom: Höl och
Hron, Olle och Tor, Grevon och Baron, Ovenstön
och Generat, Skuvor och Dämbach, Misson
hade en bonde som namn på sin elbetsakss, vilket
han så flitigt stöjjade, att han själv fick det som
stnamn.

Körtid: beta, förmedlasbeta, ätlemmedlas -

4/ Jordens bearbetning.

beta, ena hörobeta. Denna indelades i prästobetar. Då det gjordes körning av ocar fick första prästöt g. överstiga en timma, efter vilken tid ocarna skulle stå, samt ta nytt dröjdt och dröjja i 15 à 20 minuter. Minst två sådana dröjjastunder skulle ocarna ha under betan. Om småprästa emellan hette det att öpen fick stå medan han bräste ut, toj så ännu. Ett varv på öpen fram och åter: en värna, en bringel, ett dra.

Redskap som förbinda sele eller öki med svänglarna: skackra, dralinor. Svänglarna: svängel, ebets svängel. För par: parsvängel. Den större: sprängkam sprängväja, längsvängel. Kroken var med de fattjör: svängelakrok. Namn på alla tre väjarna: ett svänglat. Hela dragjärätningen prädrätt eller drätt. Skacklar sammanfogade i likhet med fig. 2: karvdrätt, krakdrätt. Den gamla dragjärätningen fig. 3-4 kallades hästok och för häst och oce tillrammar

Landsm. Upps. 1864

J. Möller, 1928. KORSBERGA

VGL. Frgl. 27

5/

jordens bearbetning.

bränor. Namn på hålen i skacklarna: åskhål,
skackrahål. Stänger att spärra oxarna för redskap-
 gen med: harvstång - drätt, projdrätt

2 Redskap för jordens bearbetning.

Gemensamt namn. akorskap, jorbruks-
best, brukningssta.

Handredskap. Rotypa fig. 5 här obekant.
 Vid odling och röthuggning av stubbar användes
 vanlig velyxa. Hörhacha för sönderhackning av torv,
 att hacka torv med var vanligast en mindre, sliten
 vanlig hacha. Klubban att slå röder ler. och
 jordpölar, kopra, kerkronka med: kopprakrübba
kerkronkrübba. Olygliga yxor kunde även här till
 användas. Arbetet: slå kronka, hacka kopra.

Hackor: juphacha som användes vid odling.

Så man hæpna. Fråhæpna, som grästonvor, gräs-
räva avtogs med vid odling av sten- och buskfri
mark. Arbetet: fråhæpna. Pitåthæpna för avyttag-
ning av potatis. Körpa att körpa loss stenar och
bryta hård mark, alv- och grusbotten med.

Plåggor: stenslägga, knustor -t att slå bort,
knustra sönder stenar med. För borning av sten:
borrlägga.

Wärkttyg för stembrytning: järnspehh, järn-
stång, uttalas ävön: järnspehh, järnstång; stenväg - a
en 8 a 10 alnar lång stång beslagen i ändan med
en hästsko; fork, stenfork en klenare och kortare
björkstång; brätt en kubb eller ett halvklob, som
ledes att bryta emot; vännhakar en stång med
en svängd järnprok, rörligt fästad med en
brampa; stembära värpa stenen lades och
bars av åkern.

Landsm. Upps. 1864

J. Möller. 1928 KORSBERGA

VGL. Frgl. 27

7/

jordens bearbetning.

Spadar. Vanligaste spadan var järnspaden med isatt hummajordt skaft, spadaskaftet. Att göra ett spadskaft: sätta skaft i spadan eller skafta spadan. Arbetet vid beredning av trädjordsland: späa lanna eller kastalanna. Torvspäa eller torvspäan, trär för ändan, samt turu och skarp för att skära upp torr med, ävensom för dikning av mossar. Täckdikspäa och täckdikspäarna senare tidens redskap för rödiken.

Grepar. Den gamla trägrepa eller trägrepa, fig. 9, var här på orten förekommande till i slutet av 1870:talet. Grepen skedd kallades ett grepaträ. Beslagen: grepaska, grepahorn, grepatagg. Efter dessa tillkommo en sort av järn, järngrepa, med tre taggar, vilka snart avlöstes av de nu brukliga greparna, med fyra eller fem taggar, firtaggarep, fämtaggarep.

Landsm. Upps. 1864

J. Möller, 1928 KORSBERGA

VGL. Frgl. 27

jordens bearbetning.

Krattor i likhet med fig. 10, dock med fler finna benämnes gårakratt eller åkerkratt. Denna kom till användning efter sädens då åker skulle höf-sas. Då var det först att skäta stena = skotta av den lösa jorden med spraden, sedan söpa stena, d. v. s. söpa av sädeshornen, vilket i äldre tid skulle ske med järakäston. Därefter skulle man med åkerkratten kratta ikring stena. Potätskratten i likhet med avbildningen ännu bruklig vid potatisupptagning.

Plogar. Benämningar på de olika delarna i en vanlig plog enl. fig. 11: a) och b) hantaja, c) plogstöra eller stöora, d) stohållar, e) plogåson, f) hanskon, pisthålla, pisthant, g) risan, h) ånkört, i) grimma, k) bille plogjarut, l) skärt m) tepp, edd, tepp, n) fjära. Med plogkropp menades plogens inre del, varvid de särskilda delarna

fasthåttas, såsom åren, fjölen eller vändskivan, kullen och landsidan, g) lansia lanskena. Det på fjölens undre kant fasthåttas järnstycket benämnes stet-
klackon, ssöru, åharn.

Härnas bredd reglerades genom de olika braka i grimmman. Det säges om plöjen att han griper förnycket eller förlitet. Klaka te grepe.

De första järnplöjarna, d. v. s. med järnäs för dessa orter tillverkades i Vidahalm och började komma i bruk på 1880-talet.

Äldre förekommande plöjar voro länk-
plöjen eller åsplöjen med äs av trä, med två handtag och ledig dragstäng, plöjdrätt; stängplöjen med lång, hel dragstäng och ställetu för djupgången, medels viggan varmed stängen höjdes eller sänktes i ett längre hål bak till i plöjstoa.

Ännu äldre plöjtypen var träplöjen, vilken

antastande var av trä förutom pisten och billen.
 denna sistnämnda var formad så att den trädde
 på plogens viss. Det förekom även att billen var
 av trä och beslagen med tunnt järn. Hjulen var
 av blivst vindt gran och oputråd, ty derigenom
 skulle jorden bäst släpas. Det hette på den tiden
gröjjarvint gran, d. v. s. sådant som var vindt
 åt rötta hållet. Sådant skulle vara säkrant och stod
 i högt värde och det är berättat att pundet derav
 blivit grälst om i Ryssan.

Reparation av plogar: laja plogon, väsa piston,
lägga på gröjjarvint. Köra plog: gröjja. Plogen trans-
 porterades från ett ställe till ett annat på en släpa,
gröjjarläpa, släpasko, tråstycke med en krampa,
 vari bilspetren insattes.

Stöder: fig. 18 krök, älskrök var helt av
 trä förutom billen. Krokens delar: a) bäjt, kröks-

Jordens bearbetning.

fyrt, b) vison, c) bill, d) öra, krököra, e) stötta,
krökstötta. Att röra med krok: röra krok, kroka, mul-
la. Äldre uttryck: röra äro, ära.

Sladdar. Dessa förekommo i likhet med fig.
20 av plank, plankradel med märkor för två par
dragore; av skrädda stochar: stochradel; med järn-
finner i stocharna: järnsradel. Att röra sladd:
sladda. Beroende av jordens beskaffenhet användes
töps, varjante rörarne i regel stoda på sladden
och äfte.

Harv. Harvare i likhet med fig. 22, men med
fyra bränder kallades firkant, firkantsharv eller
inrälsharv; med två dylika fyrkanter sammansatta:
dubbelharv, slättharv. Delarna kunde vara förenade
i gångjärnsform, medelst en järnsprint, harvsten med
längd till harvens bredd, eller medelst järnträl eller
träsveja genom de yttre bränderna, hessa eller trä-

stypena vari tinnarna sattes, benämndes harvbrän plur. harvbrännor, harvbüt - a. Harvamen: ett harvstrå.

Kroptinnaharv eller sarvharv förekom i såväl romboid- som triangelform och i likhet med fig. 23. Dylikt harv med qvinnar i form av billar kallades billharv, gäsfotaharv, nermullharv. Efter antalet qvinnar: sjattinnaharv, nittinnaharv.

Loazjurrättningen var vanlyast märta, mala med två krotz. Harvens styre: harvstoa eller harvstotta. Vi harvning i torvig jord fastsattes ett snöre, lättsre.

En äldre typ var tråharv i slåtharvform med hål borrade i bränderna. Tinnarna voro grangrenar med kluvud huggna ut trädstammen och dessa sattes löst i hålen.

Nyttidens fjäderharvar började på denna ort allmänt komma i bruk omkring 1900. ett

13/ Jordens bearbetning.

borja med vora de ovanligt högt uppskattade och man
ansåg att med en jloy och en fjäderharv kunde hela
jordbruket väpkställas. snart mög blevo de emeller-
tid benämnda för krökrodlara och de gamla slät-
och brokpinneharvarna kommo åter till heders. Man
kom nämligen till insikt om att fjäderharven myt-
lade ned kviekroten och att de senare drog upp
densamma, varigenom den upphörde att enbart användas.

Wält: bält. Arbetet bälta.

Redskap för stenpörning: stenbjörn med pullar
under, stenvagn, stensläja, stenslås.

Mullskopa för släpning av dikejord och
utjemning av marker: arbetet: sropa ut dikejord,
mullskopa, mullskopiera.

3 Höst och vårplöjning.

Med åker, åker menades mark som var

odlad och brukades. Jänlagd åker: åker. Skyket
 mellan två fåror: fjörp, tejp. Denne var vanligtvis
 två famnar bred. Två sådanna sammanslagna kal-
 lades ena vältan. Plojs sedan två vältor till-
 sammman kallades detta ett gröjja jeft, gröjja jeft-
åker. Uttryck för mindre lotter: åkerremsa, åker-
tunga, åkerbit, åkerlän, åkerfötling.

Hästuplöjning. Arbetet: hästa, höstgröjja, läj-
te värjora. Hästuplöjningen började vanligtvis strax
 efter rågsädden först i september och vid fröthösta, 2da
 okt. skulle den vara väkstald. Om jord som ej
 hanns med, utan fick ligga till grå våren, sådes åt
 den vörplöjdes. Om tidig vinter inträdde grå hösten
 så det blev tjäle i jorden sådes: "jora har tjälat te,
så gröjjan har stannat." Om åren var ovan eller ej
 fallt tamm var det brylligt att en frörde och en an-
 nan styra gröjjen. Hörjälpe eller gröjvjälpe före-

jordens bearbetning

Man har mindre brukare som saknade ö. Flera plöjare voro vid dessa samlade för en eftermiddagsbeta och friskt och muntert tilljick det vid dessa tillfällen. Brännvin och mat förekom stund i rikligt mött. Namn på plöjda fältet: plöjst, plöjra.

Styläggning ent. fig 28: a) röjron, röjpera, b) vaspera eller aropera, c) vännstjorn eller vännstjärna. Att plöjja de två första färderna kallades sätta ut. Detta arbete kunde ibland göras först med hela gårdet och detta kallades sätta ut jaort, jaort ä utsatt. Vid vändning till höger kette det sås ihop till vänster sås ivär. Enkel färd vid åkerens ändar: tvärfer ännafer.

Med färd menas det ställe der plöjen gått fram. Den läskurna jordskrivan: plöjshiva. Då skivorna slås åt ett håll och man körde tomma tillbaka kallades detta även höra sgreks, spreksfer.

16/ Jordens bearbetning.

Plojning av gras- eller klövervall: plöjja vall. På-
^{följande}
än så denna jord varit beväxt med havre kallades
den vännvall. I övrigt hette det efter olika så-
sådeslag: plöjja råjstabb havrastabb.

4 Trädesbruk och gödsling.

Träd, trädt = en åker vara skörd g. togs under året.
Denna träddes för att sedan på hösten besås med råg.
Om en slottermark g. kunde bli bli slagen under som-
maren, sådes om densamma att den fick ligga i
träd. Om en lat människa: han legger som i träd.
Om en ock som g. i rätt tid blivit färdig: han fick
legga förläng i träd. På som betesmark för kor
och får användes ofta trädets. Det sådes: trädsbet ä
gott. Likaledes användes trädets till gäsbete, vilket
skulle åstadkomma en god gödsling. Det hette:
"på gäsa går män å råva jämt."

Landsm. Upps. 1864

J. Möller, 1928, KORSBERGA

VGL. Frgl. 27

jordens bearbetning.

Pröjja trädt, trädspröjning verkställes vanligtst strax efter vårsädden, men träden sombetades göljefes g. förran efter midsommar, dagarne före slottern. För gräsväxtens hindrande fick man senare harva trädt, kraka- eller tvåra i trädt. Skadda trädt gjordes för att få igenfyldt de gamla fårorna. Vid stakning av de nya tegarna var man nog, så att fårorna, de nya och de gamla ej kommo att korsas varandra, ty då uppkom i korsningen ferobrist och i dessa jela råjon ut.

Stenbrytning, bruta sten, håva sten var ett vanligt arbete i samband med trädesbrytningen. Ett gammalt sätt att "spränga" var att ella sönner sten. Sedan stenen blivit omgrävd lände man en vedbrasa på densamma och när den blivit upphettad, slog man sönder den med stensläggen eller jernspettel. Stven kallt vatten slogs på den upphettade stenen.

Ända till på 1870-talet användes vid stensprängning med krut, som tändmedel, krutspeta i stället för stubintråd. Dessa springa stensprängarna ar gran till en strumpstiekas grovlek, varefter de övergöto dem med finpulveriserat sprängkrut upplött i vatten, varpå de läto dem saltorka. Werktyg vid laddningen var laddstakån och nåla. Den senare nedsattes midt i borrhålet sedan krutet ilagts, och förladdningen, packad tegelsten, drevs sedan omkring densamma. Sedan hålet fylldts drogs nålen upp och i hålet isattes krutspetan. Denna försägs i övre ändan med en bit tunnor, vari tändningen skedde. Hännor var namnet på björksvamp, vilken moznat till röd färg, skars i skivor och packades mjukt med hammare. Händ i en kant förtärdes hela skivan med sakta slöt.

Grava ner sten var ganska vanligt i lättsgräv van jord. Vid stensens sammankörning var i äldre

tit vanligast att den lades i stentrör på åkern.

Dipa träst. Dipen förekommo vid åkrarnas
yttergränser, utördipa, samt inuti der det fanns
sänkor, ällor i marken eller der det var søj i jora,
innordipa, mettendipa. Dipena voro vanligast 2
alnar i överkanten och 5 kvarter djupa. På jernn
mark, såsom massar var avståndet mellan dipena
8 famnar och åkern deremellan kallades ena sheft.
Dipning ansågs som hårdt arbete. Det sådes: "Såtor
säm en dipars". "Tvärt sam te å dipa." Momänt
i arbetet: sätta ut dipossnådot, skära kanten, dipos-
f skäntora, ta matjora eller första sprattajot, andra
och tredje sprattajot, skjuta botten.

Häckdipning har här sedan gammalt förekom-
mit. De första dipena voro trämmödik lagda av
sten. I botten lades först ut stenar vid sidorna, inn-
ordleppara. Deröver platta stenar, ändleppara, var-

från mindre kratter fällsten sedan kördes. Över detta
 lades sedan granit varefter jorden påfylldes. I sank-
 marker med djord lades fänglik, täcklik av
gärdsjordskide och entuspor. Rördiken började
 på denna ort användas på 1880-talet. Jorden var
 diket: matjora och arvon, didsjor.

Stenbroar över diken: brojuka - tor - a. Broar
 av trä bestod av brötiga och äsora, äs äsor - a. Hrot-
tobro eller löftobro var namnet på en bro som flytta-
 des från det ena stället till det andra och hade trga
 påstade vid äsora med spin eller trätolla.

Gödsel åkrarna: jö, jöa, jörsla jora. Träst
ä jöth. Jora ä döngsvälton, utskällatter.

Gödsel: jön, dönga eller dönga. Olika slag:
rusjön, mätadönga, hästadönga, svinadönga,
färjån eller färatall. Gädelhåjen: döngstän,
 Platan den den ligger: döngstasbetten döngpäre.

jordens bearbetning.

Gödselvattnen: långsörmp.

Härgötsel var särskildt värderad för potator och potatis. En spjuver drev med en enfaldig dräng, vilken beskärnade sig över att grannens potator voro så vackra. "Det är för att de besvar färapsalor," sade spjuveru, och berättade vidare huru det tillgick. De samlade under vintern in färapsalora från färs-kätten och grå kvällarna hållos de sedan med att borra hål i dem, och ett roofra stäcks in i varje. Sedan laes de i hög till grå våren då de sattes i jorden. Den enfaldige drängen skyndade genast till sitt husbondefolk och lärde dem konsten att besva färapsalor.

Gödselbörning: långohörsol, långohöra. Redskap: långsvangon, sketäka. Gödseln lastades i mebotten eller bausa med lösa grunder vid sidorna. I arbetet, köra dänga, deltog både män

och vinner. De som lastade, sto i längstan, och hävde dånge kallades hävvara och de som spredde den grå åkern spredare. Vid gödselkörning förekom det att bönderna hade döngejälpe, d. v. s. att de biträdde varandra.

Trädsgödslingen väntades vanligtvis en månad eller tre veckor före råpsädden. Denna tid sadis jorden behöva till sjöka grå. Efter gödslingen viltog, plöjningen, vilken benämndes: plöjja mer dånge, eller plöjja ännu råpsen.

Aska som gödningsmedel var mycket förekommande. Med naggranket togs den tillvara och såddes grå åkern. Då god tillgång fanns grå buskar och ris kunde hels a korläkora dermed övertäckas och brännas. Vid mindre tillgång lades riset i hägar. För barnen var detta ett nöjsamt arbete och in-
tresset stegrades genom att de av föräldrarna

uppmuntradis med att få se granna pojkar, vilka sedermera skulle utmärka fläckarne der de eldat.

Skivrotten, rocker, rockeror, samlades mästaedels tillsammans och brändes. Arbetet: rocker rockeror, bränna rockeror. Åkergräset linbänna eller libänna var seldom långt tillbaka i tiden brändt för att ästaedkomma god gödning om det gjöljdes med.

5 Wär- och hästäd.

Namn på värbetens spä åker: wärn, wärninga, wärbrukninga, wärbriska, anstia i wärn, akti wära, jära wärn, wärsä, säatia, wärsäinga.

Då sädden var färdig: mar tesätt.

När jorden är lämplig att bearbeta: jära ä wädrn, ä äterhattor, reor sä, lätor re sä. Motsatsen: jära ä tongor, sur, krondor, krabbior, jära hängor we, krendor, krampar i. Jorden är lächer,

Jordens bearbetning.

skör, lättreddor. Matsatsen: jora ä här, kokkir eller klonkir, ihoparsan, teharvattor.

Utråde: så-t, såså, såstij, såharro, såts-
grutator. Prova såst tilljick vanlijast så, att 100
korn sattes i en trälåda. Namn på rötter och stam-
ämne: rota och strävrn.

Harva på tjörn, tjårakarva var ett gammalt
bruk på mossar och sega vallar.

Med vårsådden tilljick vanlijast sålunda:
Med slårharven gjordes först en harvning längs
tegarne, vilket var att harva ändmā. Denna
harvning var ej vidare grundlig utan det rades
att man dervid etinna jora. Därefter företogs
harvning med samma harv tvärs över, på tvärd,
på tvärta, och dervid var det att dubbelharva
eller harva inpå till jorden var färdig redd, teress
ä så, terreddor. Detta kallades att brätlla. Brätlla

Jordens bearbetning.

harrajata, päjjart ä faribruttlat. Härpå såddes värsä-
den och myllades med med billharva, vilket kallades
billharva, billa-mulla mer säa. För nedmyllning
tillkom senare särharva och vidare fjärharva.
Nedmyllning med brok har förekommit på stenig
jord. Efter myllningen följde en ny harvning med
slätharven, vilket kallades slättharva, värharva,
harvstägga, varpå bälltinga tillkom.

Om man vid harvning satte emellan små
bitar sådes att man satte häringor eller jäddor.
Om enprost, Gallander, i Davidsby berättas att han
förehöll sin dräng för att denne vid harvning satte
häringor.

"Ja har allringa häringor sattat," sade drängen.

"Vad är detta då?" sporde prosten och pekade
på de mållansatta rämsorna.

"Då heter inte häringor utan då heter jäddor."

jordens bearbetning.

svarade drängen.

Vid råpsådden på hästen var jordens förberedning
densamma, men nermyllningen skedde med slätkar-
ven. Derjemte körde man upp vattenpårar, vaj-
förar och kunde göras med krot eller särskild ford-
gröj med fjöl på båda sidorna. Kammarna, käm-
ma, som uppkommo vid sidorna av påran, rakades
av med krot, vilket arbete kallades: raka mer käm-
ma, raka vajförar, sko iholl förar. De korta ut-
loppsen som gjordes över vändtegen kallades presätor.

Sådden. Utträdet bars eller kördes till åpen be-
roende på avstånd från hemplanen. Dessa arealerna
stora, var det vanligt att sättningsmannen, säarn,
betjenades av bärare, bärarn, vilken gjorde grä-
fyllning så fort säskäppa, säalöjden blev tom. För
sådd med båda händerna var denna i likhet med fig.
28, tillverkad av en formad grangren med säkkräv

jordens bearbetning

till botten. Tjälöjron som användes vid sådd med ena handen var rund, med stomme av springat virke och botten tät flätad av sällasprånor. Tjälöjra helt flätade funnos även, liksom med tunn brädbottnen.

När åkern ej glöjds i tegar, var det brukligt att såarn följdes av en fjärjard eller ritard, vilken gick vid sidan och med foten eller med en haka ritade varefter såkastet gick. Det var att fjärja. Besidd sträcka der man gick fram: såfjärjd, såtejd.

Om god såringsman kunde så 16 tunnor råj på dagen, men ett sådant arbete sades giva ritstena fingerstypna till kvällen.

Klämmor som av mistag lämnats kallades kålarsbor och lādade bröllopp eller begravning innan grön ble appåton.

Användt västen: så grov, lä ä gsth groavår, rajart brunskar så, rajön ä gröner, havorn hämmor

äppel. Det vanliga förhållandet är att havren en tid sedan den väl kommit upp, står liksom stilla i växten kallades stäkneken. Havorn står i knek, har sin stäknekn. Det sädes om densamma att den dervid rota så, störkts röttora. "Det blir ingen växt på havren förrän man får höra hövagnen gå," var ett uttryck. Ett annat: "när havren får röa ben växer den inte mer." Om den myllade jorden slöss ihop av kraftigt regn och torra följde sådes det bli skärpa eller råva på jorden och stråorn kunde ej ta så upp utan växt rennor te kärkskrava. Havning, harva äppel skärpa, var härvid brukligt.

På havren angreps av sädesbrodelflyet sådes att den fälles. Maskon fäller havorn.

På ärtor. Deva, akvartora, såddes på den beredda återn och myllades med med bilhavren, varpå de risades med granris, grenarna från större granar,

jordens bearbetning.

artoris. Bävaris = riset från avätta lövhävar, kunde även härtill användas, men ansågs sämre. Arbetet: pisa artolant, pisa artora. Den regel var att de ej skulle säas för tät. Det hette nämligen: "artora sa säss lönt så sön å lämongon man legga imälla därn, å hörfröt = (linfröt) tjöpt så höna kan sra kan jä-t." Böror sättes genom att man med fingret eller en quinne först stack ett hål i jorden, varefter böran sättes, dock ej nyppänerna d. v. s. med nyppän met.

Frädgårdslanden, krögärslanna, krögärn sköttes av kvinnorna. Arbetet på våren: jåa krögärn, krasta eller spåa krögärslanna samt kratta dem. Gångarna uttogas med ett snöre, vilket kallades sträcka lanna. Sedan gångarna blivit såddla tillslutades jorden med ett bredt bräde med lund till sön, gens bredd med en iborrad stör, prathsbräde; arbetet: kratta lanna. De sedan gammalt mäst odlade kröts-

jordens bearbetning.

växterna voro sockerärter, søkerätor, böner, brunaböner, morötter, julsternackor, röbetor, mangol, spenat, dill, persilja, senap ciboria, lök; vitlökn såddes mycket i äldre tid. Kålrotsfröct, potafrot såddes på säng, och gylantorna utsattes, liksom kålplantor. Det hette i gammal tid att pötterna blevo tränis, det blev tråbagg av dem, om de ej sattes som gylantor. Tobak såddes till på 1870:talet. Det är berättat om en gubbe som alltid fick bättre tobaksfröd än andra, och hemligheten dermed berättade han slutligen. Han slog nämligen åder, toj äppel ära, och blodet som han tappade av tömde han på tobakslant och gödslade det samma med.

På revor: Innan såmaskinerna hertill voro i bruk hade man att dränsla ut fröt mänska i, med en pinne hertill uppdragna fördjupningar i drillarne, vilka sedan rakades i jän med

Jordens bearbetning:

med krott eller rösa.

Potta potatis. Potatisen gödslades antingen grä lannt eller grä för. Att jöa grä lannt tilljika så-
 lunda: den släpda jorden gödslades tidigt grä våren,
 varpå gödseln, potatöslönga mullades med med krott
 och jorden fick ligga tills man var färdig med sät-
 tningen. Då man jödes grä för bereddes först jorden
 med krott och harr, varefter fårona kördes, vilket
 hettes föra rypa. Potatisen sattes i fåran och gödseln
 lades ovanpå. Då jorden sedan kördes grä potatisen
 mullades det föra grä. Att sätta potatis: lägga potätor.
Phära sätopotätor i två eller tre delar var vanligt
 och dervid hade man att iakttaga så öja närm lika
 grä delarna. Då potatisen först tillkommo och det
 var ordt efter dem, förekom det att man skar av
 ena delen, störkdel av potatarn och kokade och åt
 densamma, samt använde den andra delen, der öjo-

jordens bearbetning.

men funnas, för sättning. De dervid utspomna delarna kallades hävst och räva, och så sedes det att man satte hävst och ät räva, ät grötåtorövor. Namn på grötåtoror: jorparor, joräppor, kolor, knolor molor.

Om tiden för grötåtorsättningen sedes att man satte dem före eller efter vörn, d. v. s. värsädden. Man höll för säkrast att grötåtoror gick bäst om de sattes sent. Om regel lydde: "När ena täckor bräka å lå la-jam å sätta grötåtoror."

Dagordning under sädden. Här om hänvisas till svar å frågelista n:r 5 "Tid och tidsindelning".

G. Folketro om sädden.

Lå harna sättes i jora på våren skulle man förläsa sig med jurabrö som varit med på jurabrot, och lå sänge började kom såhaka eller säringon, jurakaka fram. För öken fanns havrabro som

Jordens bearbetning.

varit med på julfodret. Juldricka, som blivit gömdt, tog man i munnen och sprutade på dragarna innan de skulle ut på jorden första gången på våren, och dermed skulle de vara skyddade mot trolldom och onda makter.

På första säloppet var fylt med säd skulle en handjord läggas på densamma och samtidigt säas ut med säden. Detta skulle bringa välräntelke med grödan.

Man fick gå bära säd över sädd jord, ty det tog bort vätkraften.

Räta vinden när man sådde var för hösttids nord- och för vårsädd sydlig vind.

Var det under ny (nymåne) man sådde skulle det ske på förmiddagen, och om det var på ng, skulle säingen göras på eftermiddagen.

Ärtor skulle säas på söndag och i ny, ty

Jordens bearbetning

Lå hopa di lena.

Hörn (linet) skulle säss när enobuskön påh.

Petri fång, skulle man riva i grötatolanna, ty
Lå skulle grötatissen sedan väca i frång.

Om säälora (sädesörorna) förekommo rikligt
vid jordens brukning på våren, läddade det en vät
sommars och blev ärsvärt.

Om jorden var sen att torpa var på våren, äm
säva va ihångson, betydde detta torpår och då skulle
man skynda på med sädden.

När atolivot var stort säm musöra var rätt tid
att så.

När torbaggan hade läscen fram till skulle
man så tidigt och baktill sent.

Det var i äldre tid vanligt att fruntimren,
då de rova med på stearbetes hade binndstrumpor
med sig och tojd mera maskor under rustostannora.

jordens bearbetning.

Detta fick dock ej ske när de voro med och härds
döngs, thy det skulle binna påjon så den inte
kunde växa.

Regler.

När döngsvanzen drupar å så harva påhor,
då bli-kä rög.

Skit, skit å skit jär bodu rit.

Di sketianots bönnora na-ri liparstis grä-
kätora.

Um bodu sa våra rektir fär-u levonna våra
sketir så då loptar ä-m.

Landsm. Upps. 1864

J. Möller, 1928, KORSBERGA

VGL. Frgl. 27

2 - Torrens bearbetning

Fig. 1.

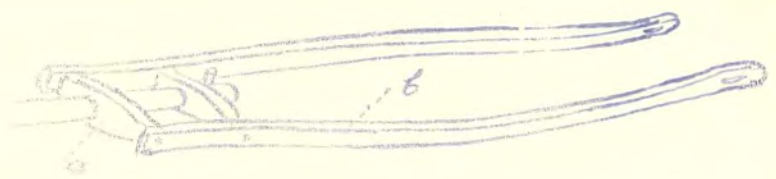

Fig. 2.

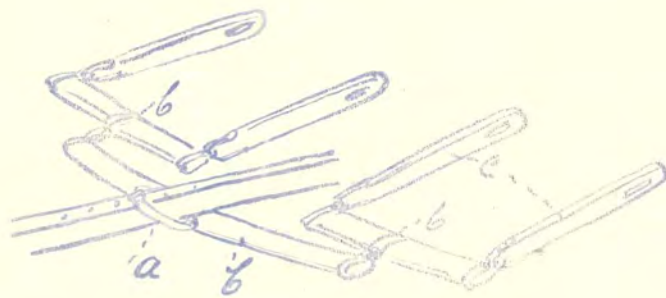

Fig. 3.

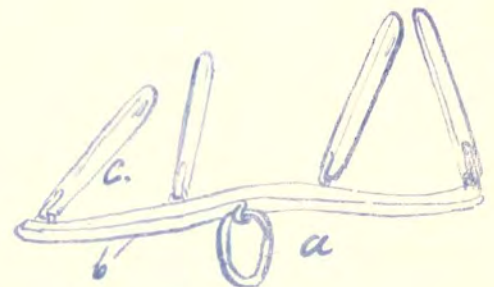

Fig. 4.

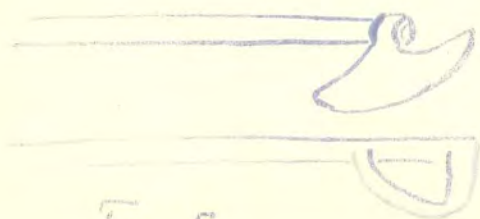

Fig. 5.

Fig. 6.

Fig. 7.

Fig. 8.

Fig. 10.

Fig. 9.

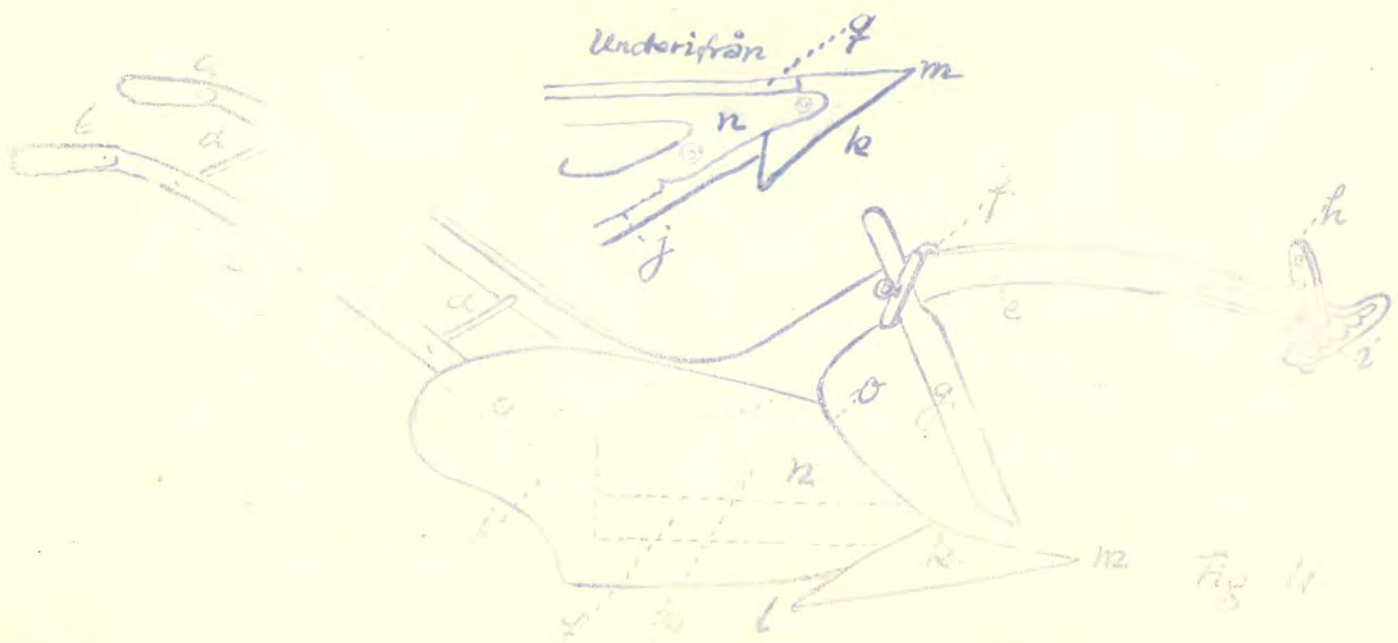

Fig. 11.

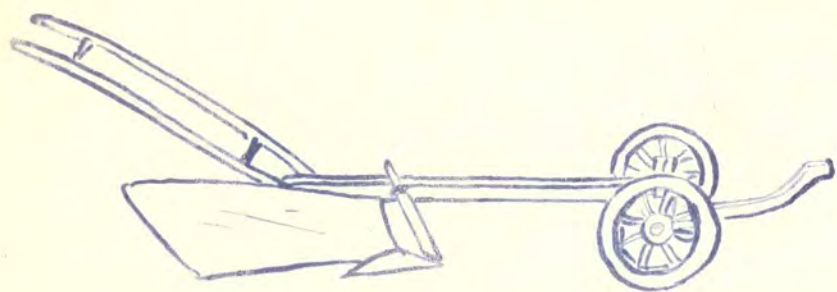

Fig. 12. Skåne

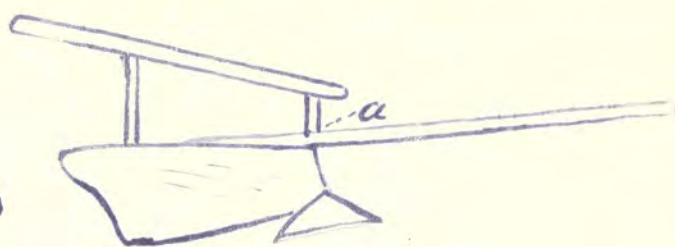

Fig. 13 Södermanland.

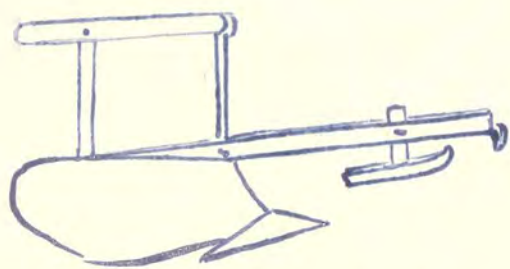

Fig. 14. Västerbotten.

Fig. 15

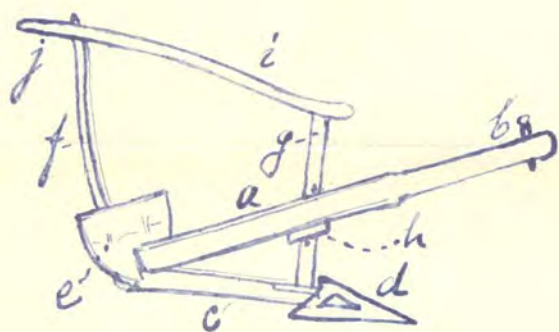

Fig. 16.

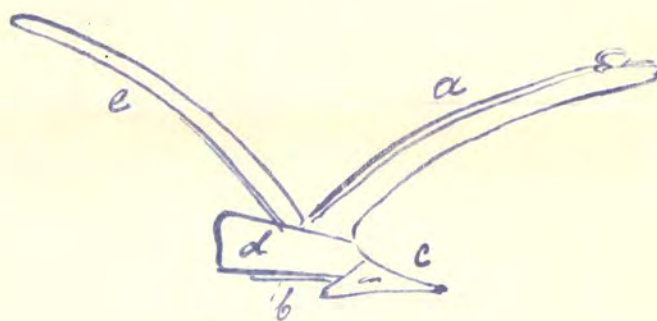

Fig. 18

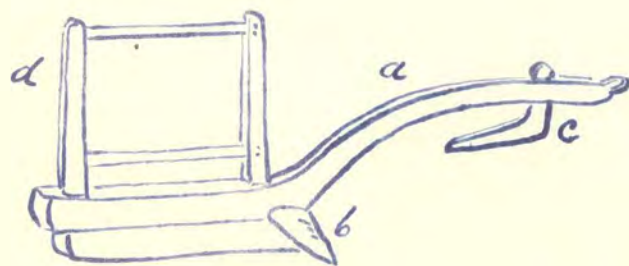

Fig. 17.

Fig. 19.

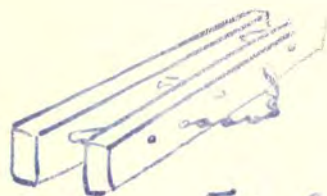

Fig. 20.

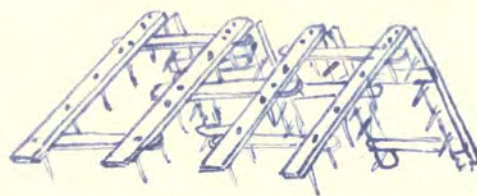

Fig. 21.

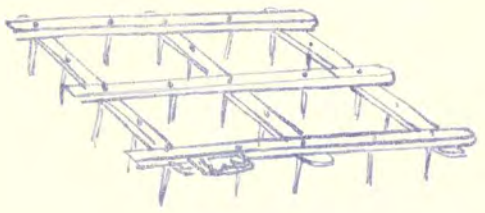

Fig. 22

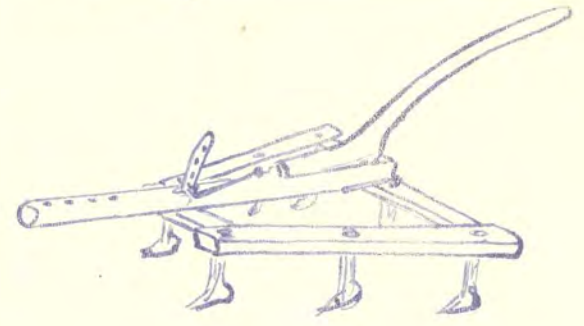

Fig 23

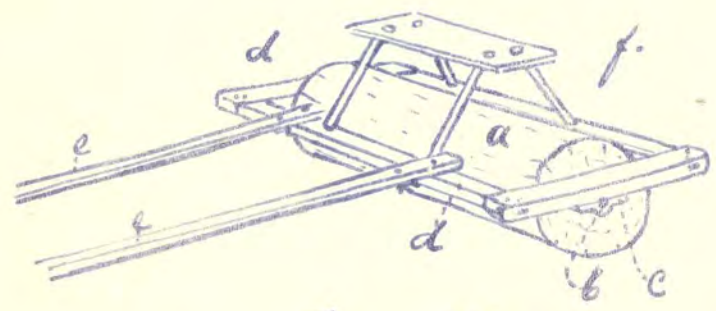

Fig. 24.

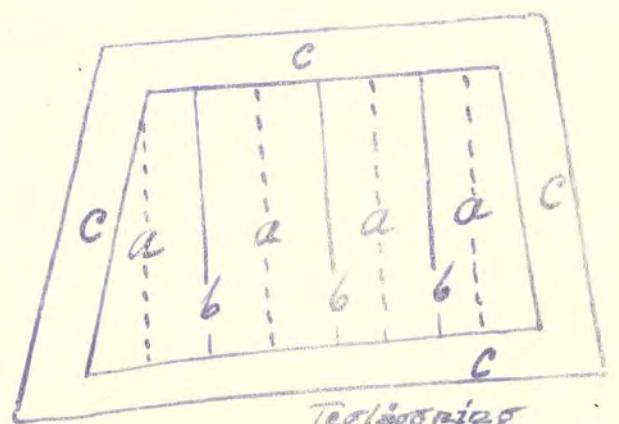

Fig. 25

- a. plogås
- b. slutfåra
- c vändteg.

Fig 26.
Högr-
plöjning.

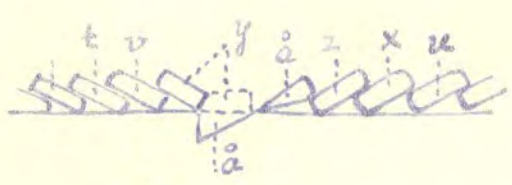
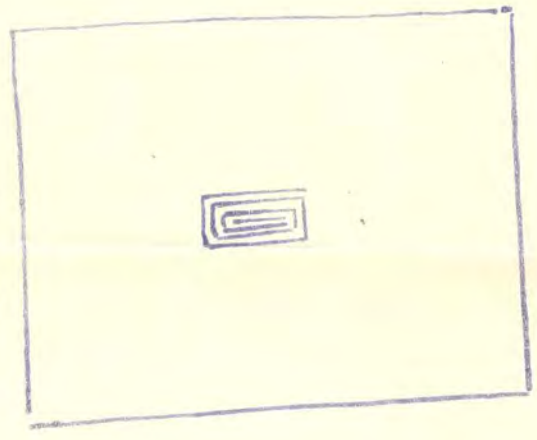

Fig. 27.

Fig 28. Säcköppa.

Sammebilderna 1928